

Ilie Rad (editor-coordonator)

Independența mass-mediei și libertatea de exprimare

Copyright © Ilie Rad (editor-coordonator)

Copyright © TRITONIC 2017 pentru ediția prezentă.

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacăzilor nr. 5, București

e-mail: editura@triton.ro

www.triton.ro

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):

http://www.cnatdco.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RAD, ILIE

Independența mass-mediei și libertatea de exprimare/Ilie Rad (editor-coordonator)

Tritonic, 2017

ISBN: 978-606-749-207-1

Coperta: ALEXANDRA BARDAN

Desenul de pe copertă: KÖNCZEY ELEMÉR

Redactor: BOGDAN HRIB

Comanda nr. 190/martie 2017

Bun de tipar: martie 2017

Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ILIE RAD (editor-coordonator)

INDEPENDENȚA MASS-MEDIEI ȘI LIBERTATEA DE EXPRIMARE

t...
TRITONIC

Cuprins

Cuvânt lămuritor: 15 simpozioane – 15 cărți	7
I. Texte fundamentale	15
Sever Voinescu, <i>Presa și adevărurile periculoase</i>	17
II. Analize, cercetări, opinii, puncte de vedere	59
Elena Abrudan, <i>Satira vizuală – formă de expresie a libertății de exprimare</i>	61
Brîndușa Armanca, <i>Efectul de subminare: știrile false vs libertatea presei</i>	89
Horea Mihai Bădău, <i>Noul jurnalism și nevoia unui Cod etic al rețelelor sociale</i>	103
Sorin Călin, <i>De la libertatea de conștiință la conștientizarea libertății de exprimare</i>	119
Claudia Chiorean, <i>(In)dependența jurnaliștilor, scenariile preconcepute și reflectarea evenimentelor de presă</i>	141
Iulia Badea Guéritée, <i>Până unde mergem cu libertatea de exprimare?</i>	157
Bogdan Hrib, <i>Independență jurnalistică și dependență economică în presa românească, după 1989. Comentarii despre produsul complementar: carte</i>	169
Lucian Ionică, <i>Presiunea audienței și argumentele sale</i>	187

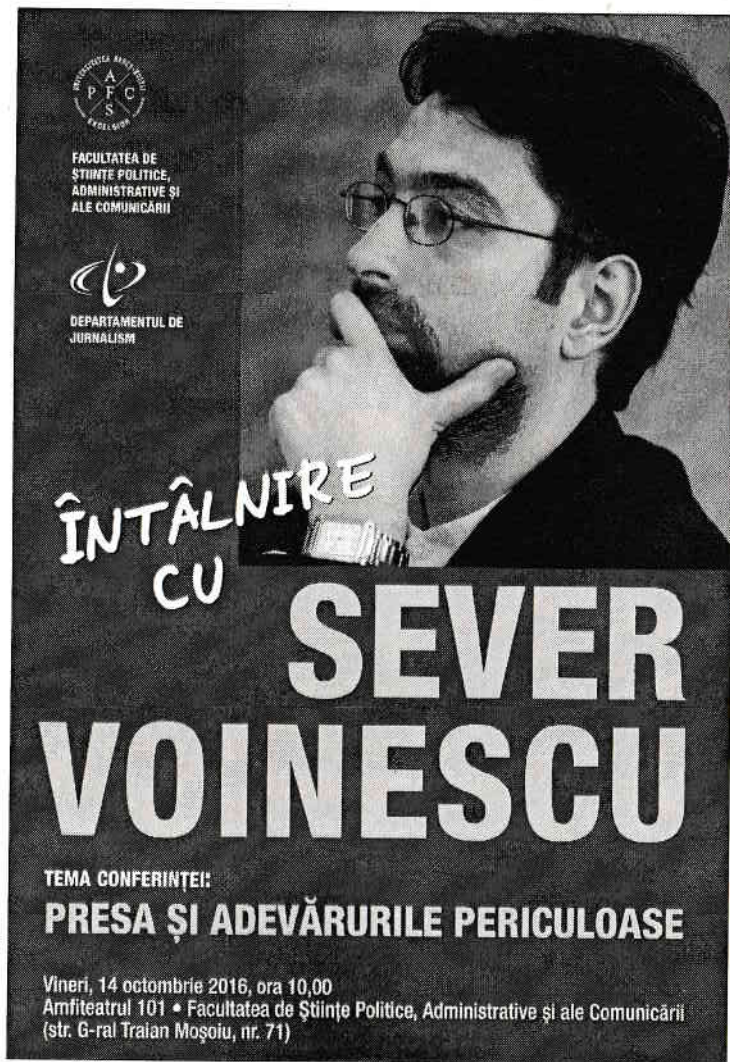
Nicolae Melinescu, <i>Video-jurnalismul: de la fotofax la imaginea virtuală</i>	195
Carmen Mușat, <i>Despre presă ca „organizație” care răspunde la comenzi</i>	209
Cristina Nistor, <i>Între libertatea de exprimare și profesionalism în comunicarea publică</i>	217
Viorel Nistor, <i>Presa alternativă din România</i>	235
Ilie Rad, <i>Senzaționalismul – un pas spre degradarea actului jurnalistic</i>	255
Lucian-Vasile Szabo, <i>Jurnalismul de calitate și alte provocări</i>	265
Raluca Tudor, <i>Mass-media: libertate de exprimare și limitări tehnologice</i>	285
Carmen Țăgșorean, <i>Despre libertatea de exprimare în Statele Unite ale Americii</i>	313
III. Idei trăite	343
Lavinia Betea, <i>Jurnalistica sub cenzura comunistă</i>	345
Mihail Guzun, <i>Libertatea... de a te considera independent sau Presa (din Republica Moldova) între ciocan și nicovală</i>	373
Cătălin Negoită, <i>Libertatea de a trage cu arma... cuvântului!</i>	399

Cuvânt lămuritor: 15 simpozioane – 15 cărți

Volumul *Independența mass-mediei și libertatea de exprimare* reunește lucrările prezentate la simpozionul desfășurat sub același generic, în organizarea Departamentului de Jurnalism al Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, în zilele de 14-15 octombrie 2016.

La acest simpozion, invitatul de onoare a fost Domnul **Sever Voinescu**, redactor-șef al revistei *Dilema veche*, care a susținut conferința *Presa și adevărurile periculoase*, publicat în deschiderea volumului de față.

Urmează în volum, la secțiunea a II-a, intitulată *Analize, cercetări, opinii, puncte de vedere*, contribuțiile semnate de **Elena Abrudan, Brîndușa Armanca, Horea Mihai Bădău, Sorin Călin, Claudia Chiorean, Iulia Badea Guéritée, Bogdan Hrib, Lucian Ionică, Nicolae Melinescu, Carmen Mușat, Cristina Nistor, Viorel Nistor, Ilie Rad, Gabriela Rusu-Păsărin, Lucian-Vasile Szabo, Raluca Tudor, Carmen Țăgșorean**, pentru ca secțiunea a III-a, *Idei trăite*, să cuprindă experiențe jurnalistice consemnate de **Lavinia Betea, Mihail Guzun și Cătălin Negoită**.

INSTITUTUL AȘTEPTĂRII
P F C S
BUCUREȘTI

FACULTATEA DE ȘTIINȚE POLITICE,
ADMINISTRATIVE ȘI ALE COMUNICĂRII

DEPARTAMENTUL DE JURNALISM

ÎNTÂLNIRE
CU
**SEVER
VOINESCU**

TEMA CONFERINȚEI:
PRESA ȘI ADEVĂRURILE PERICULOASE

Vineri, 14 octombrie 2016, ora 10,00
Armăteatrul 101 • Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării
(str. G-ral Traian Moșoiu, nr. 71)

Presă și adevărurile periculoase

Sever Voinescu

Bună dimineața, doamnelor și domnilor!

Nu e ușoară dimineața asta pentru mine! Aseară, când am vorbit cu domnul profesor Ilie Rad și l-am rugat să-mi destăinuie câte ceva despre tradiția acestor conferințe, mi-a spus: „Domnule, trebuie să fii cât se poate de colocvial! Uite, de pildă, Dan C. Mihăilescu și-a început conferința spunând că s-a sculat în toiul nopții de dinainte de conferință și a luat un Fervex!” Am zâmbit. Dan C. este campionul colocvialității și eu n-o să pot să fiu ca el niciodată. Dar probabil că gândul acesta a lucrat în mintea mea în timpul somnului, pentru că am adormit bine, dar pe la 3 dimineața m-am trezit apucat de o răceală cumplită, cu febră și dureri în gât. A trebuit să mă scol și l-am fericit pe Dan C. Mihăilescu că avea Fervexul la el; eu n-aveam Fervex la mine. Așa că am suferit îngrozitor până dimineață, când am fost la farmacie și am luat Fervex, dar încă nu-i simt efectul și asta este și motivul pentru care vă rog să îngăduiți o conferință cu fular la gât! Sper ca vocea să mă țină pe parcursul prezentării mele.

Înainte de orice, vreau să vă mulțumesc dumneavoastră, pentru că sunteți aici și, în mod special, profesorului și

prietenului Ilie Rad, pentru această invitație. Am venit cu bucurie, am venit cu emoție, dar am venit și cu ceva nerăbdare. Emoții am, pentru că singur mi-am propus să vorbesc despre un subiect foarte complicat, dar despre care fiecare dintre dumneavoastră ar putea ține acum, pe loc, o conferință, poate chiar mai bună decât a mea. Acestea sunt temele cele mai riscante pe care le poate alege un vorbitor – cele care sunt deopotrivă și complicate, și bine cunoscute. Să vorbești unei săli de specialiști despre problema specialității lor nu e ușor. Conferința devine în felul ăsta un fel de mic examen (și de aicea îmi vine emoția), iar stropul de nerăbdare vă mărturisesc că nu mi-l explic, dar îl urmez și mă opresc aici cu introducerea.

Așadar, am decis să vă vorbesc în aceasta dimineață despre adevărurile periculoase, pentru că se vorbește foarte mult despre ele. Una-două auzi pe câte cineva atragând atenția tuturor asupra pericolității câte unui adevăr, una-două afli câte un adevăr despre care ești imediat avertizat că te pune în pericol, una-două auzi pe câte unul spunând o banalitate și apoi felicitându-se singur pentru curajul de a fi rostit ceva adevărat și periculos. Mai întâi, aș vrea să vedem împreună dacă există vreun adevăr care este cu adevărat periculos.

Nietzsche a spus odată că nimeni nu mai moare din cauza unor adevăruri periculoase, deoarece am dezvoltat suficiente antidoturi împotriva lor. Europa începutului de secol XXI pare că îi dă dreptate – cine dintre europenii de azi ar mai muri pentru un adevăr? Iar dacă cineva ar face-o, l-am socoti imediat fie prost, fie nebun, pentru că trăim într-o lume care prețuiește viața mai presus de orice, prețuiește viața oricum, numai viață să fie – o lume care a cultivat relativismul și ideea pluralității adevărurilor până la propria reinventare. Cam așa

este Europa astăzi. Doar că lumea în care trăim nu este doar Europa. Prin alte părți, s-ar putea să fie altfel. Alții par a fi gata să moară pentru adevărurile lor.

Așadar, există ori nu adevăruri periculoase? Și dacă există, care ar fi acelea? Și dacă nu există, de ce ni se pare că este periculos să afli ori să livrezi anumite adevăruri?

Când am început să mă gândesc la ce anume urmează să vă spun în această conferință, mi-a venit în minte o întâmplare. Se petrecea pe 1 februarie 1984, cam pe la 5 după-amiaza, într-unul dintre cele mai încăpătoare amfiteatre de care dispune prestigiosul College de France. Era prima oră a cursului pe care, în acel an, îl ținea Michel Foucault. Amfiteatrul are cam 300 de locuri, iar în acel moment era plin ochi – cam 500 de oameni. Va fi ultimul curs pe care Foucault îl va ține, pentru că filozoful va muri peste doar patru luni. Firește, pe 1 februarie 1984 nimeni nu avea cum să știe asta, așa că mulțimea care umplea amfiteatrul și făcea imposibilă închiderea ușilor era acolo numai și numai din cauza celebrității sale. Foucault își face cu greu loc prin mulțime. Ajunge la catedră, face un pic de loc pe masă, depărtând zecile de reportofoane deschise, își așează hârtiile și începe să vorbească. În anul acela, va vorbi despre spunerea adevărului, despre cine sânt cei care spun adevărul, despre cum se spune adevărul și despre motivele pentru care cineva ar spune adevărul. Era, de fapt, o continuare a prelegerii de cu un an înainte. Ei bine, primul lucru pe care Michel Foucault îl spune în deschiderea cursului său despre spunerea adevărului este următorul: Știu că această instituție, College de France, a fost fondată anume pentru a răspândi cunoașterea și că ideea prelegerilor publice este în fibră ei. College de France s-a înființat anume pentru a organiza prelegeri, la care poate intra și asista liber

absolut oricine, francez sau străin, tânăr sau bătrân, student sau pensionar. Dar, zice Foucault, simt că acest principiu de funcționare începe să pună unele probleme, mai ales acelor care vor să comunice rezultatul unor cercetări care implică din ce în ce mai mult o lucrare colectivă și susținută în ani, iar această lucrare trebuie comunicată, etapizat, an de an, în funcție de momentul în care ea a ajuns. Or, experiența mea din anii anteriori mi-a dovedit clar că o asemenea comunicare, mai ales dacă vizează instituții fundamentale ale societății și principii de organizare altfel unanim acceptate, nu se poate face decât în cadrul unui seminar închis. Nu vă ascund că voi ridica în fața conducerii Colegiului această problemă. Da, prelegerile publice sânt dreptul dumneavoastră, ele trebuie să continue, dar ele trebuie dublate de seminare închise, disponibile numai pentru inițiați, pentru cei specializați în ceea ce se discută. Prelegerile publice ar trebui să fie versiunea exoterică a lucrurilor care, într-un seminar închis, s-ar comunica ezoteric. Și cu această introducere, Foucault a trecut direct la tema lui: despre rostirea adevărului.

Mi se pare și amuzant, dar și semnificativ să spui unei mulțimi de oameni strânși să te audă vorbind despre adevăr, că ai prefera să vorbești unui cerc restrâns despre cum anume se rostește adevărul. Ai senzația că Michel Foucault are, pe lângă versiunea general livrabilă, și una secretă despre tema rostirii adevărului. O fi, poate, ceva periculos de știut de toată lumea sau ceva periculos de spus tuturor? N-avem de unde să știm, dar să rămânem, totuși, cu această întâmplare contradictorie în minte. Și să mergem mai departe. Adică, mai înainte. Cu mult mai înainte de Foucault.

Dintr-un început țin să precizez că ceea ce veți auzi de la mine nu este nicio conferință filozofică, deși voi pomeni

câțiva filozofi, nici o conferință despre psihologie, deși voi spune câte ceva despre frică, și nici o conferință despre religie, politică sau etică, deși mă voi referi la Dumnezeu și la zei, la partidele politice și, inevitabil, la bine și la rău. Este o conferință în care aș vrea să vă împărtășesc câteva frământări pe care le am în legătură cu problema adevărului și, ca să fiu cât se poate de limpede, dar și cât se poate de convingător, o să vă mărturisesc câteva puncte importante ale experienței mele personale cu adevărul. Astfel, nădăduiesc să pot spune ceva interesant despre adevărul periculos.

Când eram foarte tânăr, abia ieșit din copilărie, simțeam că mi se înfierbântă sângele, când rosteam cuvântul „adevăr”. Simțeam că adevărul este valoarea supremă și aveam intuiția cumva că toate celelalte valori, precum binele, dragostea, cinstea, curajul, altruismul, frumosul sânt un fel de fațete ale aceluiși diamant, care este adevărul. Când, peste ani, voi vedea că Platon gândea cam la fel, doar că plasa binele ca valoare pivotală, din care aproape că derivă direct toate celelalte, nu voi fi deloc uimit. Genul acesta de gândire îl avusesem și eu. În fine, eram un fel de activist, un propagandist devotat al adevărului. Mi se părea că nimic nu este mai important decât adevărul și nu-mi puteam explica de ce oamenii nu trăiesc în adevăr, pentru că adevărul mi se părea, de fapt, foarte simplu. Să spui ceea ce vezi și nu altceva. Să spui ceea ce auzi și nu altceva. Să spui ceea ce ți s-a spus, și nu altceva. Ce poate fi mai simplu decât asta? Eram la vârsta fericită, la care credeam că lumea este bidimensională. Axele erau, mereu, două: bine și rău, frumos și urât, sus și jos, plus și minus, dar, mai ales, adevăr și minciună. Creștem, ne maturizăm încet-încet, apoi îmbătrânim și pe acest parcurs descoperim că dimensiunile lumii se multiplică. Cu vârsta

descoperim că lumea este tridimensională, apoi că e cvadridimensională, apoi că are cinci dimensiuni, apoi șase și tot așa. De la un moment dat încolo, ajungem la concluzia că în lume încap exact atâtea dimensiuni, câte poate percepe ființa noastră și ajungem, obosiți și derutați, la concluzia că totul ține de puterea de percepție a fiecăruia, de disponibilitatea lui spre lume și că lumea are exact atâtea dimensiuni câte îi putem noi da. Sau câte îi putem noi recunoaște. Unii rămân la cele două dimensiuni din copilărie. Alții la trei, alții la patru. În fine, sânt și dintre aceia, care descoperă atât de multe dimensiuni ale lumii, că nici ei nu le mai știu numărul – un fel de scamatori ai unui univers pe care nu obosesc să-l tot extindă la infinit. Și ne oprim, năuciți. Câte dimensiuni are, de fapt, lumea? N-avem răspuns. Dar cu acest non-răspuns, credem că avem un adevăr.

Din punctul de vedere al adevărului, mersul prin viață și prin lume al omului seamănă foarte bine cu elanul unui alpinist spre vârf. Îl vede acolo sus, îl știe, e cel mai înalt vârf și de acolo poți vedea totul ca-n palmă. În plus, e un vârf atât de ascuțit, încât încap pe el doar un singur om. Este, din toate punctele de vedere, un privilegiu. E locul de unde nimic însemnat nu se poate ascunde privirii tale. Vezi totul ca-n palmă. Ba chiar, acolo ,pe vârf, ți se pare că ai totul în palmă. Și este locul în care încapi doar tu – e un fel de tron. Și alpinistul urcă harnic drumul spre vârf. Urcă tenace, trecând prin provocări și prin capcane, prin variante înșelătoare de drum și prin pericole de tot felul și, la un moment dat, când simte că ar fi ajuns la vârf, își dă seama că, de fapt, se află în fața unei prăpastii. Drumul spre acel vârf duce, de fapt, în buza unei prăpastii enorme și de aici înainte nu doar că nu există drum, dar nu mai există vârf. Sau, poate, buza acestei

prăpastii colosale, care oprește mersul înainte al omului, e tocmai vârful? Nu știm. Nu știe. Drama vârfului este că nu mai poți face niciun pas înainte, în sus, fără să cazi în prăpastie. Vedeți, mă apropii încet-încet de zonele periculoase, dar să nu ne grabim... Rețineți, vă rog, această metaforă a alpinistului, care a pornit spre vârf, a mers mult, pe drumul cel bun, și a ajuns, în cele din urmă, în fața unei prăpastii...

Revin la copilăria mea și imi amintesc bine că toți eroii cărților sau filmelor sau povestilor, care umpleau ființa mea în creștere, erau oamenii adevărului. Ei luptau cu oamenii minciunii și învingeau întotdeauna. Exact ceea ce aflam din cărți, ne învățau și părinții. Aceleași lucruri ni se spuneau și la școală. De mici, plecăm în viață cu lecția adevărului bine învățată. Când și de ce începe, așadar, rătăcirea? În cazul meu, a început exact din sursa lecțiilor prime despre adevăr: din cărți. Iar momentul în care am început să înțeleg că lumea este pluridimensională, a fost momentul în care am început să citesc de unul singur, mânat de curiozitate – eram, îmi dau seama acum, exact ca Eva în fața pomului. Am întâns mâna, fără să mai cer voie, am rupt fructul din ramura lui și am mușcat... Cărțile mă învățaseră supremația totală a adevărului, vorbindu-mi chiar despre forța lui de a se impune în orice împrejurare, oricum, în cele din urmă. Și tot cărțile, un pic mai târziu, în adolescență, mi-au livrat pasaje năucitoare, poate chiar rătăcitoare, precum acesta: „Ce este adevărul? O armată mobilă de metafore, metonimii și antropomorfisme. Pe scurt, o sumă a relațiilor umane, care au fost evidențiate, transpuse și înfrumusețate poetic ori retoric și care, după o îndelungată folosire, par ferme, canonice și obligatorii pentru toată lumea.” Forța de impact a unui asemenea fragment, asupra unei minți fragede, încă netulburată de conștiința că

fiecare e liber să își creeze lumea în câte dimensiuni poate, este colosală! Va să zică, adevărul e o figură de stil, folosită de toata lumea și nimic mai mult. Și fragmentul continuă: „Adevărurile sânt iluzii, despre care am uitat ceea ce sânt de fapt, metafore uzate, lipsite de putere senzorială, monede care și-au pierdut efigiile și care acum contează doar ca metal și nu ca monede.”

Poate că am citit eu Nietzsche prea devreme, poate că l-am citit neîndrumat, dar acest pasaj m-a răpus pe loc, cum ca un pahar de vodcă sorbit repede și în secret de un copil dornic să vadă ce beau oamenii mari. Fără să știu atunci, tocmai luasem contact cu primul adevăr periculos din viața mea: adevărul că adevărul e doar un fel de-a zice.

Mi-amintesc că metafora monedei care, pierzindu-și efigia, a rămas doar metal, m-a frapat cel mai tare. Vedeam cu ochii minții o monedă romană veche, tocită de trecerea din mână-n mână, până la starea în care nu se mai putea distinge pe ea chipul Cezarului – văzusem o monedă de felul acesta într-o colecție numismatică. Cezarul era desfigurat până la efasare de sutele de mii de atingeri ale buricelor degetelor tuturor anonimilor, care au trecut moneda de la unul la altul. Oricine ia moneda în mână, pune degetul murdar pe fața Cezarului și apoi bagă moneda în buzunar, unde chipul Cezarului stă strivit de alte monede sau de cine știe ce alte mărunțișuri. Gândul m-a dus imediat la faimoasa afirmație a Mântuitorului: „Dați Cezarului ce-i al Cezarului și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu!” Nu cred că există vreun cuvânt al lui Isus Cristos mai comentat, mai citat și mai evocat decât răspunsul dat de acesta fariseilor și „irodianilor”: „Dați Cezarului ce-i al Cezarului și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu!”. Episodul se regăsește în toate cele trei evanghelii sinoptice,

la Matei, Marcu și Luca, ceea ce îi subliniază importanța. Exista, în general vorbind, două feluri de a înțelege această afirmație a Lui. Prima, și cea mai răspândită astăzi, este că Isus consacră o crevașă ontologică, o separație a lumilor și a existențelor, prin aceea că există o lume în puterea Cezarului și o alta în puterea lui Dumnezeu. Separația aceasta merge mai departe în mintea multora: în lumea Cezarului, legile lui Dumnezeu nu sânt aplicabile, așa cum în lumea lui Dumnezeu legile Cezarului nu înseamnă nimic. S-ar spune, așadar, că însuși Fiul lui Dumnezeu consacră autonomia deplină a cetății omenești, a politicului. Dar mai există și o altă înțelegere, ceva mai subtilă și mai aproape de adevăr: între cele ale Cezarului și cele ale lui Dumnezeu, există o relație tensionată. Lumile nu sânt separate, ci în profundă legătură, căci ele se pot adesea confunda și înfrunta, iar răspunsul lui Isus Cristos nu este nicidecum consacrarea unei fracturi, ci soluția pentru o tensiune. Este înțelegerea pe care o promovează autori atât de diferiți și atât de respectabili, precum Max Weber și Jean Claude Eslin.

Citatul „Dați Cezarului ce-i al Cezarului și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu!” mi se pare că este un caz tipic de eronată înțelegere, prin scoaterea afirmației din context. Există aspecte de detaliu ale scenei în care Iisus dă celebra replică și care se omit, din păcate, în înțelegerea uzuală a vorbelor Sale. Iisus răspunde unei întrebări privitoare la legitimitatea plății impozitelor către Roma, pusă de farisei cu rea intenție, căci ei urmăreau ca Iisus să fie compromis, indiferent de răspuns. Dacă Iisus ar fi răspuns că impozitele trebuie plătite, trecea de colaboraționist și prestigiul Său ar fi fost ruinat, în contextul ocupației romane. Dacă ar fi răspuns că impozitele nu trebuie plătite, trecea drept insurgent și misiunea Sa putea fi